

BÁNKI ÉVA

Zsófi története

RÉSZLET A MAGYAR DEKAMERONBÓL

II. nap VII. novella: Pampinea szívesen kérdezgette volna tovább a kalandos életű kémnőt, ám a kékszínű lángocska elaludt, és a hang váratlanul elhallgatott. Dioneo felágaskodott, és már indult volna, hogy italokat hozzon a hölgyeknek, de megállította egy újabb fátyolos-rekedtes női hang. Meglepve látták mindannyian, hogy egy új lángocska hajladozik a kristálygömbben.

– Vannak városok – kezdte a Hang – amelyeket elkerül az idő. Akik ezekben élnek, úgy érzik, a balsors megtör a városfalaknál, a városba vezető útnál, vagy ha máshol nem, a legutolsó kertkapunál. Az ostrom idején Szarajevóban mindannyian ilyen helyeket képzeltek magunk elé, mert azt hittük, csak a véletlen választ el minket a nyugalomtól, a védettségtől. Nem is gondoltuk, hogy a háború az idegeinkben, a félelmeinkben, a vérünkben van. Mikor az ostrom alatt felhordtam a tizedik emeletre a vizet, mikor végre megettem és megmosdattam a fiamat, egy biztonságos helyről, Gunarasról, apám szülőfalujáról meséltem.

Apám bácskai parasztfiú volt, akit az egyetem után megragadott a hegyek és a muszlimán nők szépsége. Így szokás ezt mondani, hiszen Szarajevóban az idegeknek is kijár a jó szó. Nem kérdezik, honnan jöttél, ha egy cukrászdában éléd teszik a kávé, akkor megsimogatnak a tekintetükkel. Apám egy muszlimán kávéház-tulajdonos egyetlen lányát vette el, a fényes esküvőn, ahol barátságosan méregette egymást a katolikus és a muszlimán rokonság, az anyakönyvvezető Jugoszláviát, közös hazánkat éltette, amely lehetővé teszi, sőt biztosítja, egyenesen bátorítja... Még 1964-et írtunk.

– *Megfájdul a fejem – szólt közbe Fiammetta ingerülten – amíg ez a rekedt hangú nő nem kezdett beszélni, azt hittem, egy Határvidéknek nevezett helyen vagyunk.*

– *Ha a Balkánon utazgatunk – vette vissza a szót a Hang – akkor nem ismerhetjük ki magunkat. Semmilyen név nem teljesen valóságos, sem a vidéké, sem a városoké, ahogyan az embereké sem. És az utazó – aki ugyan nem ismer meg, de előbb-utóbb megszeret minket – egy idő múlva saját magán is különleges, új szokásokat fedez fel, és lassan hozzászokik ahhoz, hogy magáról minél kevesebbet áruljon el. Hiszen az őszinteség ront az esélyein.*

A firenzeiek szörnyülködve nevettek, és szerettek volna mesélni Itáliáról, de a rekedtes Hang most sem hagyta szóhoz jutni őket.

– A szüleim Zsófiának nevezték, mint az osztrák trónörökös feleségét, akivel negyven esztendeje egy szerb merénylő golyója végzett. Mikor apám udvarolni járt anyámnak a Szevdalinka Kávéházba, akkor a származás, a nagyszülők örökös emlegetése már idejétmúlt, falusias dolognak tetszett. Na persze, mi szarajevóiak nem neveltünk ki senkit, télen a város fölötti hegyekbe jártunk síelni, nyáron a tengerhez fürödni.

Farmernadrágban, sportcipőben is szabadnak és kivételesnek éreztük magunkat. Apám neves zoológus volt, hírneves és irigyelt tudós, és a bosnyák hegyek között élő pillangókból gyönyörű gyűjteményeket küldözgetett a belgrádi múzeumnak. Mindent megfigyeltünk – ez volt az érzésem – de valahogy távolságtartóan. Míg papácska a kitüntetések vagy a pillangók után futkosott, én – hogy gyakoroljam az angolt – ausztrál, kanadai fiúkkal leveleztem, akiknek a címét anyukám (a nyelvtanulásomra való tekintettel) jugoszláv ifjúsági lapok levelezési rovatából másolta ki. És én eldicsekedtem mindegyiküknek, hogy egy sokszínű ország szabad és kivételes városában élek. Hogy milyen is ez a szabad és kivételes város, milyen ez a sokszínű ország, az csak egyetlen levelezőpartnere-met, egy emigráns bácskai sváb unokáját, a kanadai Freddy Langét érdekelte.

De ma már sokat töprengek azon, nem volt-e ez a fene nagy biztonság egyfajta illúzió. Szétfeszített szárnyal, felszögezve aludtak a lepkék apácskám tárlóiban, nagy, tágra nyílt gyerekszemek figyelték őket a szarajevói természetrajzi múzeumban, akiket apám tanársegédei vagy a teremőrök kísérettek tárlóról tárlóra. Én borzadtam ezektől a lepkéktől, borzadtam a múzeumi sétáktól, és főként városunk, egy szabad és kivételes város ege fölött lebegő furcsa szorongástól. Jól éltünk, elégedettek voltunk, télen síelni jártunk, nyáron fürödni – de bizonyos mondatokat már a hetvenes években sem volt szabad meghallani. Én zsákszámra olvastam a tudományos-fantasztikus regényeket, és arról írtam az ausztrál és kanadai fiúknak, hogy várok egy ufóra, aki magával visz.

Apám szerint az volt a baj, hogy semmiben nem tudtam dönteni, sokáig ingadoztam a gyógyszerészet, a zoológia, az angol és a matematika szak, a gunarasi Béla és a szarajevói Mirszád, apám tanársegédje között. Ingadoztam: ez a helyes szó. Én, egy katolikus apa és egy muszlimán nő lánya, soha nem tudtam egyszer s mindenkorra eldönteni, hogy kikhez tartozom. Unokatestvérem, Béla és Mirszád, apám tanársegédje, ha a gyökereikről vagy az öntudatukról beszéltek, nagyon is hasonlítottak egymáshoz. Béla fekete, vaskos bácskai fiú volt, a rokonainak Budapest mellett volt egy kávézója (Mediterrán Bár), ahol megszálltunk Bélával, ha Pestre jöttünk vásárolni vagy szórakozni. Nekem minden túl szögletes, túl egyértelmű volt Budapesten: itt nem voltak nemzetiségek, hanem szigorúan az osztályok szerint tagolódtak az emberek – és annyira sem ismerték egymást, mint a szerbek az albánokat, vagy az albánok a szerbeket.

Mirszád családjában, Szarajevóban viszont minden csupa sejtelem volt. Egy művelt, a toleranciájára hagyományosan büszke család finomabban veti meg a pásztorszállásokon élő szegényeket – ha már félniük kellett, Mirszadéknak ott voltak az erőszakos, vad és „parasztos” szerbek. És már félni kellett, mert változtak az idők, és a tárlókban a lepkék lerázták magukról a gombostűiket. Meghökkenítő dolgokat mesélt Mirszád szerb negyedbe költözött nénikéje. Húsvét előtt a szomszédok ablakában gyertya égett; valami pravoszláv szokás, gondolta, ő is fogott egy gyertyát, és kitette az ablakába. Hajnalban egy ismeretlen egy zsák fegyvert dobott a lábtörlőjére.

Már kitört a háború, de én csak „ingadoztam”. Gunarasról elmenekültek Magyarországra a férfiak, Béla nem ment (húzta a bal lábát), gyümölcsöt, olajat csempészett a Mediterrán Bárba, vagy – és ez a valószínűbb – bácskai régiségeket Ausztriába. Kiviszlek innen, mert meglátod, Szarajevóban nagy balhé lesz, üzenté Béla telefonon, és elhadarta, hogy már minden nagynénémet, nagybátyámat, unokatestvéreimet sikerült „kivinnie” innen. De apám akárhogy győzködött, nem hallgathattam rá, mert gyereket vártam, és Mirszád családja készült az esküvőre. Szarajevó nem adja meg magát, sóhajtottam, mert annyira egyedül éreztem magam, hogy csakis a várossal azonosulhattam. De Szarajevó is más város lett. Mintha egy földrengés összegyúrta volna az utcákat és tereket, hasadékokat vágott volna az utcákba: lettek a városnak szerb, bosnyák, horvát szögletei; valahol ezt nem volt szabad tenni, máshol azt nem volt szabad gondolni – mint ha még a pillangók is különböző szint öltöttek volna, ha átrepültek egyik kerületből a másikba.

Most össze kéne tartanunk, te pedig soha nem vagy elég őszinte, sóhajtotta Mirszád édesanyja. Titokban még leveleztem a kanadai, ausztrál fiúkkal – leginkább Freddelel, aki újságíró lett, és most Balkán-szakértőnek tartották Kanadában – de már nem tudtam, hogy a borítékokra milyen országot írjak feladónak. Pedig most minden nő elszánt lett, határozott – mint a sógornőim, akik újságokat szerkesztettek, fogadták a Szarajevóban megforduló bajkeverőket, aktivistákat, újságírókat, nyilatkoztak a nyugati tévéknek, és (persze a legnagyobb titokban) arabul tanultak. Én csak kutyákkal foglalkoztam: mert a negyedünkből kiköltöző szerbek itt hagyták az állataikat, akik megőrültek az éhségtől vagy a lövöldözés zajától a parkokban. Valami szervezet kéne a szarajevói állatoknak, gondoltam.

Mirszád szőke volt, kékszemű, hasonlított egy kicsit a régi meséskönyvem elvarázsolt királyfiához, ezért szerettem. Határozottabbnak kéne lenned, most mindenkinek határozottnak kéne lennie, mondta Mirszád, nekem tetszik, hogy ilyen tétova vagy, ilyen törekeny, de ebben a városban nemcsak a szerbek kutyái, hanem mi, muszlimánok is meg fogunk halni. Mert nem az ufók fészkeltek be magukat a szarajevói hegyekbe, hanem szerb mesterlövészek, és ők tényleg nem a kutyákra lövöldöztek, hanem a szarajevói járőkelőkre. A hegyek, ahova síelni

vagy kirándulni jártunk régebben, fölénk magasodtak, megelevenedtek, mint a földön fekvő sebesült felé közeledő ellenségek.

Márpedig aki otthon maradt és nem járt-kelt, az megfagyott vagy éhen halt. És nekem apácska miatt hatalmas hassal is járkálnom kellett, mert mióta a tárlók összeégtek a szarajevói egyetem épületében, azóta apám csak hevert az ágyon, és a halálra gondolt – vagy a családi házra Gunarason, ahol csak a kísértetek és a régiséggyűjtő Béla lakott. Talán már fel is gyújtották a szerbek a házat, sóhajtóztak reszketve. A katonaruhás Mirszád megvonta a vállát, és kérdezte, apámnak a lelőtt járókelők, az ostromlott város nem fáj-e. Ti, bosnyákok, tudjátok, mit kell akarnotok, sóhajtott apácska, de ne feledd, Mirszád, valamit nekem is szeretnem kell. A kutyák megőrülnek, vagy éhesen, csapatokban kóborolnak az utcán, de ki tudja, kérdezte, mi lett a lepkékkel.

Mire Alija, a kisfiam megszületett, szinte mindenki elfejtette a „jugoszláv” éveket. Úgy éltünk, mint egy mesében vagy egy tudományos-fantasztikus regényben: ha rossz helyen álltunk meg az utcán, vagy rossz órában értünk valahova, lecsaptak ránk a hegyek között leskelődő dzsinnek. Furcsa volt, hogy bár nagyon gyenge voltam, de terhesség közben semmilyen émelygést vagy fájdalmat nem éreztem, vagy ez csak most utólag furcsa, hiszen az ostrom idején senki sem betegeskedett a városban. Vagy nem tudtunk róla, mert a betegek magányosan haltak meg. Mint egy szerb szomszédasszony, aki, mikor rátörtük az ajtót, úgy hevert az ágyán, mint egy hatalmas lepke a tárlóban: mereven leszögezve, szétárt karokkal, mozdulatlanul. Huszonnégy éves volt.

Nem neked való ez az ostrom, nem Alijának, sóhajtott Mirszád, mikor túléltük a legelső telet. Alija nagyon csendes kisfiú volt, ő is szőke és kékszemű, mint Mirszád, és csak akkor zokogott, amikor levettem őt a mellemről vagy a hátamról. Nagyon sovány voltam, Alija már másfél éves, de eszembe sem jutott, hogy elválazzam. Vödörrel a kezemben soha sem félttem a szarajevói utcákon, mert ha Alija a nyakamba csimpaszkodott, úgy éreztem, láthatatlan vagyok. El kell menetek, sóhajtott Mirszád, aki megerősödött, őrnagyi rangot viselt, és egyszercsak – magam sem tudom, mikor – ragaszkodni kezdett néhány iszlám előíráshoz, és már nem is hasonlított a „jugoszláv” tanársegédre.

Majd elmentek apáddal Gunarasra, rendelkezett, de fél évet kellett várnunk, míg az alagúton át bennünket is kicsempészték. Csak arra emlékszem, hogy apám milyen kedvetlen volt, csak rázta a fejét az újságíróknak, mint aki egyetlen szót sem tud angolul. Talán már tényleg nem is tudott, egész úton a lepkékről, a szülőházáról mesélt Alijának. Mikor meglátta Gunarason, a kapu előtt várakozó Bélát, úgy köszöntötte, mintha csak tegnap váltak volna el. Rettenetes hideg volt, de én szilaj jókedvet éreztem. Béla engem is, Aliját is felkapott (te, ugye, Lalika vagy, nem Alija, mondta), pazarul megvendégelt bennünket, és sajnálkozott, hogy korábban nem volt módja kifűteni az egész házat. Én nem csodálkoztam: Alijának, apámnak és nekem is hányingerem támadt a rengeteg ennivalótól,

a csülkös bablevestől, a szármától, a sok-sok rétestől, én mégis boldog voltam, hogy holnap reggel nem kell vödörrel a kezemben vízért sorban állnom.

De hajnaltájt félálomban úgy éreztem, mintha nyugtalan lepkeszárnyak verdesnék az arcomat, kinyitottam a szemem, és láttam, hogy dől a füst Alija és apám szobájából. Nem volt erőm sikoltozni sem, csak éreztem, hogy mint valami hatalmas madár, Béla fölém magasodik, a vállára kap, és elindul velem az ajtóhoz, de talán újra elájultam. Alija, sikoltoztam, mikor eszméletre tértem a havon. Néhány öreg szomszéd ugrált körülöttem, téglával betörték az ablakokat, és láttam, lefektetik mellém Aliját.

Szegény kis Alijám, elszédült, mondtam a szomszédasszonynak. A néni kendőjével törölgette a szemét, aztán ölbe vette a kisfiamat, és miután imádkozott, azt mondta, jobban tenném, ha felhívnám a férjemet Szarajevóban. Sokáig nem tudtam megszólalni, és már nem is emlékszem, hogyan hozták ki a házból apuka holttestét. Órák teltek el, valaki felémnyújtott egy mobiltelefont, de én csak reggel voltam képes tárcsázni a szarajevói katonai parancsnokságot.

Ahogy megtudta a hírt, Mirszád valami fura fejhangon kezdett beszélni. Te hol voltál, és hogy-hogy nem aludtál Alijával, kérdezte. Gyorsan lenyomtam a gombot, de Mirszád felhívta Bélát, és azon a gyerekes fejhangon kérdezgette, kívül voltam a másik szobában, és miért nem igyekeztem a gyereket is megmenteni. Béla úgy tett, mintha elfelejtett volna szerbül, csak hallózott a telefonba. A gunarasiak hóval dörzsölgették a homlokomat, és figyelmeztettek, hogy szedjem össze magam, mert valakinek a temetésről is kell gondoskodni. Én fel akartam hívni anyámat, de mikor elkezdtem a mobiltelefonba ütüögetni a számát, eszembe jutott, hogy már három éve meghalt. Úgy döntöttem, hogy a temetés után azonnal elutazom Magyarországra.

Béla kezembe nyomott néhány márkát, a pesti rokonai telefonszámát, és teherautóval elvitt Szegedig. Az első nap, mikor sétáltam a városban, a hátam mögött meghallottam egy autógumi durranását. Azt hittem, lövést hallok, földre vetettem magam, míg a szegediek nagykabátban, esernyőben körbeálltak. De ez volt az utolsó eset, hogy a földre vettem magam. Határozott lettem, céltudatos, örökké ettem, valami csillapíthatatlan, beteges éhség uralkodott rajtam, nem tudtam nyugodtan ülni, éjjel-nappal igyekeztem felderíteni a Szegedre szakadt gunarasi játszótársaimat.

Nem volt könnyű. Hiába voltak az itteni magyarok kisimult arcúak, elegánsak, a sokféle társadalmi gát olyanná tette Szegedet és Budapestet, mint a középkori városokat. A menekült magyarok is ehhez idomultak: az elsők, akiknek időben sikerült állást és lakást szerezni, nem kedvelték azokat, akik a nyomukban próbáltak érvényesülni. Egyetlen régi barátnőmnél sikerült megállapodnom: Erika elszökött egy lányokat futtató csoporttól, álnéven élt egy szegedi panel-lakásban, és egy cipőboltban dolgozott eladóként. Nem merem a nevemet hasz-

nálni, nem merek segélyért koldulni, magyarázta, mert akkor biztos, hogy elkapnak.

Egy ideig én is a cipőboltban dolgoztam, próbáltam megbarátkozni az itteni magyarokkal, de ez a világ nagyon idegennek tűnt. Valahogy visszajutok Szarajevóba, döntöttem, és felhívtam ki tudja hány főparancsnokságot, hogy valahogy csempésszenek vissza a városba. Már nem kellett rettegnem Mirszádtól: SMS-ekben csak olyasmit írt, hogy már nincs messze a győzelem, össze kell tartanunk. Mikor végre megérkezhettem Szarajevóba, én alig ismertem fel őt, ő engemet. De talán nem is Mirszád, hanem a bosnyák parancsnokság változott meg. Már nemcsak a „mi” muszlimánjaink tisztogatták a pártirodából kiképzett főhadiszálláson a fegyvereiket: láttam pakisztániakat, szauidákat, akik nemcsak stratégiára tanították a bosnyák fiúkat, hanem átnevelni is igyekeztek őket. Mint valami keleti segélyszervezet, gondoltam, de olyan jól tudtam angolul, hogy hasznomat vették a főhadiszálláson.

Alijáról senki sem beszélt – férjem családja sem – és most már minden olajozottan, fegyelmezetten zajlott az ostromlott városban. A kutyák elpusztultak, az emberek, ha az utcán lövést hallottak, gondolkodás nélkül a földre vetették magukat, máskülönben egész nap színházat csináltak, együtteseket alapítottak, az utcákon performance-bemutatókat tartottak – a háború az életünké lett. Majd meglátod, mennyi lesz a beteg, a neurotikus, jósolta Mirszád, ha egyszer vége lesz az ostromnak.

És mikor vége lett az ostromnak, Mirszád azonnal beadta a válópert. A főhadiszállásoknak már nem volt szüksége angolul kiválóan tudó titkárnőkre, a segélyszervezetek annyi önkéntest hoztak magukkal, hogy a szarajevóiaknak nem maradt munka. Te mit fogsz csinálni, kérdezte a sógornőm – az egyetlen, aki még egyáltalán szóba állt velem. (Anyósom, mihelyt végetért az ostrom, lelketlen ribancnak nevezett, és azonnal kikergetett a házából.) Én sem tudtam, hogy mit fogok csinálni, de mint annyi szarajevói nő, megpróbáltam megszervezni bizonyos egyesületeket: „Szarajevói magyarok”, „Gyerekeiket gyászoló anyák” és ehhez hasonló címen nyilvántartott egyleteket, mert hiszen az amerikaiak jogcím nélkül egyre kevesebb segélyt folyósítottak.

Ott álltam a Miljacka folyó szétlőtt hídjánál, ahol egy rendkívül jólöltözött magyar politikus fényképeztette magát a romok előtt. Arról beszélt, hogy alkalmazkodnunk kell a demokratikus, nyugati normákhoz, tanácsolta, vegyünk részt Szarajevó újjáépítésében, és felkért minket arra, hogy gyerekeinkkel együtt (természetesen megjavulva és felzárkózva) maradjunk a szülővárosunkban. Órákig álldogáltunk, mire a testőrei és a titkárai szétosztották köztünk a segélyeket.

Más segélyszervezetek is megjelentek Szarajevóban, és legalább annyit ácsorogtunk a szónoklataikat hallgatva, mint mikor az ostrom idején vízért álltunk sorba. Rengeteg időnk volt, hiszen nem volt munkánk: ezért norvégok, dánok, svájciak, spanyolok, olaszok, portugálok, franciák és ausztrálok felváltva neveltek

minket a demokráciára. „Te mit fogsz csinálni”, zakatolt a fejemben, mikor már pénzzé tettem Mirszád leveleit, a Szarajevóban írt naplómát, és apám utolsó, lepkékről írt tanulmányát is.

De már nem kellett ezen sokáig töprengenem. Egy kanadai politikai kutatóintézet munkatársaként felbukkant Szarajevóban régi levelezőtársam, Fred Lange. Mikor először megláttam szüleim lakásában, elcsodálkoztam, hogy milyen köpcös, alacsony ember. Beköltözött hozzám, és gyorsan készített velem egy ötórás interjút. Az ötszáz dollárt előre elkértem, mert már az első nap kiderítettem róla, hogy Kanadában felesége van és három gyereke.

Fred akkor is nálam maradt, amikor hónapok múltán előléptették főtanácsadóvá a kanadaiak kutatóintézetében. Eltűnt belőled az a megjátszott keménység, Sophie, mondogatta, lassan olyan vagy, mint az az érzékeny, fiatal lány, akivel évekkkel ezelőtt leveleztem. Ilyenkor csak megvonom vállamat, mint amikor arról áradozik, mennyivel boldogabb velem, mint a kanadai feleségével. Talán letelepszem Európában, és veled maradok, ígéri.

Már semmit nem merek elhinni. De legalább gyereket várok tőle.

– Nem tudom, hogy vélekedtek, kedves társaim – szólt Elisea – „Ingatag Zsófi” történetét nem tarthatjuk szomorúnak, mindama sok szörnyűség ellenére sem, amelyet ez a hölgy elmesélt nekünk.

A többiek mosolyogtak, de Dioneónak most sem volt ideje a palackokért menni, mert megállította egy, a kristálygömb mélyéből megszólaló, újabb hang.